בס"ד

איתור מקורות מהימנים ללימוד ולחקר היסטורי

אוריינות מידע היא מיומנות אקדמית בסיסית ובוודאי של כל העוסק בלימוד ובהוראת היסטוריה. אנו מוצפים במידע: אתרי רשת, רשתות חברתיות, מאגרי מידע סרוקים, הסכתים (פודקסטים), וכמובן ספרים, עיתונים וכתבי עת. אך האם כל אלה ראויים להוות מקורות מידע? כיצד נאתר מקורות מידע מהימנים ומאלה מקורות נתרחק או נשתמש בהם למטרות בידור בלבד?

הקנייה של מיומנות אוריינות המידע היא אחת המשימות החשובות של המורה להיסטוריה המנחה את תלמידיו בתהליך כתיבת משימת ביצוע. מסמך זה נועד לסייע למורה בתהליך.

העמקה בעבודה עם מקורות - פיתוח אוריינות מידע בעידן הבינה המלאכותית:

המשימות המבוקרות דורשות מהתלמיד לחשוב- לשאול שאלות על המקורות- היכן פורסם? מתי פורסם? מי עומד מאחורי הפרסום? הם נדרשים להצליב מידע. יותר מתמיד בעידן הבינה המלאכותית התלמידים צריכים להראות שהמקור אכן קיים- לצרף צילום שלו או קישור זמין שלו.

- התלמיד נדרש למפות באופן מפורט את המקורות- מקור ראשוני/משני, מקור מילולי/חזותי וכו'.
- התלמיד נדרש למראי מקומות ספציפיים.
- התלמיד נדרש לנמק את המהימנות והרלוונטיות של המקורות למשימה.
- המורה ידרג את הרלוונטיות והמהימנות של המקורות שהתלמיד בחר. (לפי מהימנות גבוהה/בינונית/נמוכה, רלוונטיות גבוהה/בינונית/נמוכה)

מטרת איסוף המידע על המקורות והמיפוי של המקורות היא ללמד את התלמידים להעריך את אמינות המידע, להבחין בין עמדות דעות ועובדות המופיעות במקור ולהעריך את ההטיה של המקורות. זהו תהליך ומיומנות נרכשת כיוון שאין כאן שחור ולבן אלא עולם שלם של מקורות.

בלהה גליקסברג- מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד
מנהל החינוך הדתי, רחוב שבטי ישראל 27 ירושלים
טלפון: 050-628-2363 | מייל: bilhagl@education.gov.il

<u>מקורות אקדמיים:</u>

- מאמר אקדמי מופיע בספר או בכתב-עת אקדמי המתמחים בנושא מסוים. מאמרים אלו נכתבים על ידי חוקרים ומומחים בתחומם.

- אחד הסימנים המובהקים למאמר אקדמי הוא הסתמכות על מקורות ביבליוגרפיים וציטוט אותם המקורות באמצעות כללי הציטוט המקובלים.

- מאמר אקדמי מסתמך בטיעונים המוצגים בו על מקורות ראשוניים ומשניים ומעוגן בתיאוריות ובהוכחות אמפיריות או תיאורטיות. מאמר אקדמי מציג טיעונים רציונליים ואנליטיים ולא רגשיים, ואיננו מתעלם מאפשרויות שסותרות את עמדתו.

- ניתן למצוא גם מאמרים חצי-אקדמיים השומרים על כללים אלו באופן חלקי בלבד כדי שיהיו נגישים לקהל יעד רחב יותר. מאמרים כאלו ניתן למצוא במגזינים כמו "זמנים", "עת-מול", "סגולה" ואחרים.

- ניתן ורצוי לקחת את התלמידים לסיור למידה בארכיונים, מאגרי מידע וספריות פיזיות באוניברסיטאות, בבית אריאלה, ארכיון המדינה, במרכז שז"ר, ביד-צבי, ארכיון הציונות הדתית וכדו'. שימו לב שכדי להשתמש במקור בעבודה הם יצטרכו להעלאות צילום של העמודים הרלוונטיים.

מומלץ לערוך ביקור עם הכיתה בספרית בית הספר. לבקש מהספרנית להכיר לתלמידים את שיטת התיוג של הספרים וכתבי העת וכן את שיטת התיוג הבינלאומית – שיטת דיואי.

<u>מקורות דיגיטליים:</u>

כאמור, רשת המידע העוטפת אותנו מגוונת, עשירה ו"קורצת". השימוש במקורות המידע המקוונים נוח וזמין. הכניסה אליהם מצויה בטווח מקלדת בלבד וניתן להגיע אליהם מבלי להיטלטל בדרכים כדי להגיע לספריות וארכיונים מרוחקים. דווקא בשל כך, חשוב להסביר לתלמידים מהם המקורות המקוונים הראויים לשימוש במשימות ביצוע וכיצד לאתר אותם.

בלהה גליקסברג- מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד
מנהל החינוך הדתי, רחוב שבטי ישראל 27 ירושלים
טלפון: 050-628-2363 | מייל: bilhagl@education.gov.il

<u>מקורות ראויים לשימוש מחקרי:</u>

בקבוצה זו נכללים האתרים הרשמיים אשר נבנו על ידי גופים מוסדיים והתוכן שלהם עבר הליך בקרה של היסטוריונים, **<u>לדוגמה</u>**:

1. אתר הספרייה הלאומית
2. תולדוט – אתר ההיסטוריה של מטח
3. מאגר ספרי ההיסטוריה של כותר – ניתן להיכנס באמצעות הזדהות משרד החינוך
4. ספרי הלימוד המאושרים להוראת היסטוריה בחמ"ד
5. מאגרJSTOR – מאגר כתבי עת אלקטרוניים כולל מגזין ההיסטוריה "זמנים" (דורש הרשמה חינמית לאתר הספרייה הלאומית)
6. מפתח חיפה – מכיל הפניות למאמרים מתוך כתבי עת וקבצים, וכן הפניות למבחר מאמרים מעיתונות יומית ישראלית. המאגר כולל בעיקר הפניות למאמרים בשפה העברית, לצד מאמרים בערבית ובשפות נוספות. במאגר סוגים שונים של מאמרים ואפשרויות הגבלה מגוונות. בין היתר, אפשר להגביל את החיפוש למאמרים אקדמיים ומחקריים או למאמרים עם קישור לטקסט המלא. ניתן להיכנס למפתח חיפה ממחשבי בית הספר בלבד ומומלץ לבקש את עזרתה של הספרנית כדי לאתר חומרים רלבנטיים לעבודה.
7. דעת"א – ספריית אוניברסיטת תל אביב. במאגר מאמרים וספרים הניתנים לצפייה מלאה מרחוק.
8. מאגרי המידע של יד ושם
9. האטלס ההיסטורי של מטח
10. ארכיון העיתונות היהודית ההיסטורית
11. ארכיון הסרטים היהודיים ע"ש שפילברג
12. הארכיון הציוני המרכזי – מגוון אוספים המשקפים את העשייה הציונית לאורך השנים: מאות אלפי תיקים שבהם מכלול ההתלבטויות, הזיכרונות, ההתכתבויות, הפרוטוקולים וההחלטות של התנועה הציונית והיישוב בארץ ישראל לזרמיהם השונים. לצד אלו אוצר הארכיון אוספים מקיפים של תצלומים, מפות, כרזות, הקלטות ופריטים מוזיאלים המשקפים את המקומות, הנופים, העשייה היצירתית והקולות של הקמת מדינה.
13. ארכיון המדינה – כולל עשרות אלפי מסמכים מתולדות מדינת ישראל.

בלהה גליקסברג- מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד
מנהל החינוך הדתי, רחוב שבטי ישראל 27 ירושלים
טלפון: 050-628-2363 | מייל: bilhagl@education.gov.il

14. אתרים רשמיים כגון: אתר הפלמ"ח, מוזיאון הלוחם היהודי, מכון ז'בוטינסקי, מרכז בגין, ארכיון הציונות הדתית,

אתרי המחתרות, זכור – מכללת ירושלים, בית הרב קוק, מורשת יהדות תימן.

15. ארכיון יד יצחק בן צבי

16. אתר דעת של מכללת הרצוג

17. ארכיון משרד הבטחון

18. אתר התצלומים הלאומי

19. ארכיון בית לוחמי הגטאות

<u>מקורות דיגיטליים בהם ניתן להשתמש – אך בזהירות רבה!</u>

1. אתר ויקיפדיה Wikipedia – מומלץ להשתמש כנקודת פתיחה למחקר ולהשתמש בחלק "לקריאה נוספת" וה"קישורים החיצוניים" שבערך כדי להגיע למקורות מידע אמינים אחרים. **אי אפשר להסתמך אך ורק על הערכים בוויקיפדיה כדי לערוך מחקר היסטורי.**

2. כתבות בעיתונים ובאתרי חדשות (הארץ, Ynet וכו') – מתאימים לבדיקת אווירת תקופה או כנקודת יציאה למקורות נוספים במידה והם מזכירים מקורות כאלה.

3. אתר רגעים היסטוריים – מאגר כתבות ומאמרים בנושאים היסטוריים ממקורות שונים ברשת. יש לבדוק האם המקור ממנו הגיע הטקסט הוא מקור אמין על בסיס ההנחיות לעיל.

4. הסכתים- פודקאסטים- מומלץ להשתמש כמקור פתיחה או כהפנייה למקורות נוספים. השימוש בהסכת תלוי כמובן במי הדובר- האם מדובר בדמות שקשורה למחקר היסטורי/היסטוריון/אחר. האם ההסכת מכיל מושגים היסטוריים שקשורים לתקופה עליה הוא מדבר? האם הוא נותן הפניות למקורות?

5. סרטונים- בסרטון כמו בהסכת חשוב לוודא את המקור שלו ואת אמינות המקור שלו. אין דומה סרטון סיכום של משתמש אנונימי לסרטון של יד ושם או סרטון דוקומנטרי שהוא מקור ראשוני מהימן. נלמד את תלמידנו לבדוק מהימנות ורלוונטיות של מקורות במדיה כמו שבודקים מהימנות של מקורות כתובים.

בלהה גליקסברג- מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד
מנהל החינוך הדתי, רחוב שבטי ישראל 27 ירושלים
טלפון: 050-628-2363 | מייל: bilhagl@education.gov.il

<u>מקורות דיגיטליים לא אמינים בהם אין להשתמש</u>

1. אתרי סיכומים כמו עגורים וטקסטולוגיה.

2. פוסטים בפייסבוק, אינסטגרם, טיקטוק ושאר מקורות מהמדיה החברתית.

3. עיתונים ושבועונים שלא נכתבו או נבדקו על ידי מומחים היסטוריים.

3. בינה מלאכותית- תוכן שנוצר על ידי בינה מלאכותית אינו מקור במשמה אלא רק שלב עזר למציאת והוספת מקורות מהימנים ורלוונטיים.

<u>יוצאים לדרך:</u>

שלב ההטרמה של המשימה יכלול הקניית ידע על הנושא בו תעסוק המטלה, לצד הטמעה מתמשכת של השליטה במיומנויות אוריינות המידע:

- סוגי המקורות העומדים לרשותנו.
- כלים להערכת מהימנות ורלוונטיות המקורות.
- עיבוד מידע: מיומנות עריכת תמצית (ולא העתקה), מיזוג טקסטים ציון המקור על פי אחת מדרכי הציון המקובלות בהיסטוריה.

כיוון שזו מיומנות נרכשת חשוב לתרגל עם התלמידים לאורך הלימוד זיהוי ומיפוי של מקורות. לשאול כל הזמן את השאלות הרוונטיות- האם המקור ראשוני או משני? האם הוא חזותי או טקסטואלי? מי כתב אותו? האם זה עמדה , דעה או עובדה? האם המקור מהימן? וכיו.

חשוב להבהיר לתלמידים שלא ניתן לבסס תוצר מטלה על ספרי הלימוד ו/או ויקיפדיה בלבד.

בלהה גליקסברג- מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד
מנהל החינוך הדתי, רחוב שבטי ישראל 27 ירושלים
טלפון: 050-628-2363 | מייל: bilhagl@education.gov.il